

Sippelgas.

Minne sippelga jure, sinna laisk, wata
temma majapiddamist, ja õppi.

Salom. Tartus. ramat. 6. p. 6. f.

Esimene. jäggo.

© 12 56.

Wälja antub Maarahwa tele ja kirja foggobuse polesti.

Tarto liinas 1843.

Erükkitud. H. Laalmani. kirjadega ja
temma kullo ning warraga.

Der Druck ist unter der Bedingung erlaubt, daß die gesetzliche Zahl Exemplare der Censur-Comität übergeben wird.

Dorpat den 8. Januar 1843.

Censor Sähmen.

Geß = Kõnne.

Õppetuse walguß on Jummal armõ läbbi meie päiwil mitmes paikus Maa-rahwa mõistust pimmeduse wõrgust peästnud ja mõnnusamat ello-korda allustanud, sellepärrast tohhime julgeste lota, et parrem luggu iggapiddi kossumas ja wanna rummaluse appostaigen lahhanemas on. Küll olleks ammogi mitto meest üht ja teist asja parremine plüdnud tallitada, kui neile selle polest juhhatust olleks antud; agga kirja-õppetus jäi tännini alles lonkama, sest et rahwa süddamel weel kindlat tahtmist ep olnud: kirjast melez, ello- ning asja ajamise parrandust otsida. — Mõnni ehk mõtleb weel praego, meie wannemad ja wannemate wannemad on kirjata läbbi sanud, miks siis meie ei peaks nisammoti wõima ellada? Agga tulleb küsimine: Kas meie wannemate ja esiwannemate elloford ni täielik olli, et ennam-õppetust waja ep olleks? — Mis meie eeskäidaw põlw ommal ajal toimetas, se olli, parrako Jummal, wiggaline küll, sest et wannal ajal wägga pißut õppetuse andi meie maal leiti. Wannal ajal ellas paljo wähhem rahwast kui praego, agga ei nähtud siiski ei õlpsamat lombet egga suremat rikkust kostil. Wannal põlwel ellas nõnda kui praego mõnni nõukas perremees ja surem ull seisis lehwusfes, ja ei nähtud täielikkumat ello wißt kostil pool.

Agga wanna põlwe willetsused jäiwad meile teads
mata; sest ep se tulleb et nüüd jutto wisil sagge-
daste kideltsse: „Wannal heal ajal olli luggo
paljo parrem!“ Laps kuleb sedda jutto wannema
suust ja kidad asja nisammoti jälle teistele, ilma
et legi süggawamalt tagga nõuab: Kas luggu
tõeste nõnda sündinud. Et nüüd iggas kohhas
nisuggust wanna parrema põlwe kitust kuleme,
tahhame õppetust nõudlikko luggijale siin lühhidelt
wanna põlwe ellokorrast meie maal juttustada.

Wannal kidetud põlwel olli luggu — kudda
täielikkult wanna aegsed ramatud üllestunnistawad
— iggapiddi willetsam, kibbedam ning õnnetum
kui praego, sest et allaline sõdda, katt ja nalg
ja mitmed muud rasked nuhtlused meie maa ülle
käisid, kolle rõuge tõbbi ennamiste iggal aastal
lapsi ja wanno saddade kaupa surretas, wilja
äppardus se läbbi kibbedamats läks, et kartohwliid
weel ei olnud ja kõik muud tõbbed rohkemine ins-
nimesti kurnasid sest et arsti abbi wägga wähhö
leiti. — Rahwas olli wannal põlwel mõisnikkude
parris ja seadust möda iggal ühhel mõisnikkul
wolli ning melewalda omma parris orjaga kõik
tehha, mis ta agga isse tahtis; selleparrast müdi
innimesti iggal aastal otselai lojoksid, ehk wah-
hetati mõnda meest obbose ehk jahhi-koera wasto,
ehk pinati neid muido sõggedal kombel. Rohto-
seadusest ei petud paljo kostil luggo, waid igga-
üks parris-rahwa-perremees wallitses omma meelt
möda. — Weel willetsam kui need nimmetatud
wäljast poolt õnnetused olli luggu feestpiddise
ollemisega. — Kristiusso õppetuse walgus ellas
wägga piisut rahwa süddames; usk ei olnud weel
kostil ellawaks sanud, waid suremal ulgal risti-
rahwa nimmelistel nähti üsna pagganade kombel.

Pühha ristmine, Ieri-õppetus ja armo laual käi-
mine jäiwad tühjaks kirriklikuks kombeks, selle-
pärast täideti neid, otsekui muud korra wisiks
woetud asjad, ennamiste silmakirjaks, ja salla-
mahti ohwertati mitmes paikus äbba:usso Jum-
malatele, otsti nõido ning pobbisejaid ja tehti
lõpmata kurja. — Kirja:tundmist ei leitud paljo
koiskil, sellepärast ei lahkund pimmeduse wõlli
egga peäsnud waim rummaluse kammitfast. Mis
kituse wäärt heat wõis seal kurwal põlwele abbi-
ello seisusses, laste:kaswatamisses ehk majapidada-
misses siggineda? — Nõnda, armas luggija näi-
tis wanna kidetud põlwe kombe wälja, nõnda
õlli luggu wannal heal ajal. Et kül ka meie
päiwil mõnda asja lohhatil leitakse ja targem in-
nimene mitto tülki hea melega teistiti seätud
sowiks, süiski peame meie Jõsandale kõigest süd-
damest tänno andma selle walguse eest, mis meie
kohhal koitma ahtanud. Wõtke siis iggamees,
selle süddames uus koido:terra tõusma sanud,
jõudo möda tö ning sõnnaga nõdrate abbi:ks tõi-
tata, kül siis parrem põlli kõigile kätte jõuab.

Sest on nüüd sada kolmkümmend aastad
mõda läinud et meie maa Wenne:rigi wallitsuse
alla sanud, ja on sest sadit meie kohta Jummal
sõda: ning werreärrawallamise eest oidnud ja kalli
rahho:aja warjo al mõnda tänno wäärt asja
sigginema ahtand, kennest wanna aegne rahwas
middagi ei teädnud. Meile on Wenne:rigi Üllemä-
wallitsejate õigust: armastawa tiwa al täielisem
Kristi:usso õppetus, süggawam tarkuse tundmine,
lahhedam elokord, priusse põlw ja kindel kohto-
seäduš õsfa:ks sanud; meie wõime kui agga ommal
kohhal oolt kanname ja eddast püame sada, pris-
teste ellada ja õppetust wasto wõttes mõnda wigga

parrantada! Sellepärast, armsad inged: „Kiitke
„Jummalat temma pühha paigas: Kiitke tedda
„temma aulisses lautusses. Kiitke tedda ta wäg-
„gewate teggude pärrast: Kiitke tedda temma wäg-
„ga suurt surust möda. Iggaüks, kel õht on,
„se kiitko Jehomat.“ (Laul 150. Salm. 1, 2
ja 6.)

Maarahwa kele ja kirja foggoduse polest,
kennest „kirja tulutajas“ rägitalse, on nõuts wõet-
tud iggal aastal trükki kirjade läbbi meie maa-
rahwale üht ja teist õppetuse asja lätte sowida.
Siin pakutakse teile esimest korda üht sesuggust
weiket kirjakest; kui Jummal kirjutajale ellopäiwi
kingib siis wõttab ta aega möda ennam murret
pidada ja pikemalt ning süggawamalt teile õp-
petust anda.

Wõrro, liinäs, Mardi päwal 1841.

1.

Rudda meie päiwil aega tulleb pruvida.

Kes maa-ilmäs õnnelikul wiisil tahhab läbbi
sada, se peab targast mõistma omma aega pru-
vida, sest aeg on se lõngakerra, kennest meie aja-
lit ello-kangas saab lootud. Mõistlik aja-pruwi-
mine annab meie waimule õppetust, lasseb meid
mõnda kasso leida ja jäggab meie warrale kos-
sutust. Iggaõ kohhas ning seisusses ellab meie
päiwil ennam rahwast kui ennemuisste; sellepär-
rast peab iggamees, kes waesusse sisse ei tahha
langeda, targalt järrelmõtlemisega omma läbbi-

kest ello : aega täitma. Kes ommikto warremine
üllestõuseb kui teised, se leiab kasso terwisele ni
hästi kui õnnele. Iggapäw üks tund warre-
mine ülestõusmine kui muido, teeb aasta kohta
wiisteistkümmne päwa ja wiis tundi. Mis suurt
kasso sennest ühhe töö ning ammet-mehhele ei wõi
sada, kelle aasta pool kuut piklemaks kaswab,
ja kes sedda jurewõitnud aega tõteggemise- ning
asjaajamisega Loja seädust möda ostab pruvida?
Kes igga tundi tarwikko tööga täitab, se lähheb
ikka nõufamaks ja õnnis rahho ellab temmal süds-
dames. Innimene peab jubba maast maddalast
tarwikko ning kassoandlikko tööle õppima, ja
kes selle peäle korra on arrinud, sellele saab tö-
lustiks ning rõdemuks. Kelle waimo parrema õp-
petuse walguš ülles on arratanud, ei se wõi en-
nam tööta seista, waid püab allati kõige mõistu-
sega jõudo möda tööd teha, ja ei lasse ial om-
ma kallist aega nurja minna.

Meie päiwil peab ussinus ja wolas töö- teg-
gemine iggas kohhas wälja paistma. Kaupmees
peab iggal aastal palju rohkeemat kauba-jooksmist
tallitama, kui sesuggust kasso tahhab leida mis
kähhekümne aasta eest olnud; Maa-mees peab
ommad põllud palju murrelikumalt ja warremine
arrima kui enne, kui ta tahhab leiba sada; fir-
jatundjal peab palju ennam õppetuse tarkust olle-
ma kui enne, kui temma ommas seisusses tah-
hab läbbi sada. Iggaüks perre- ning laste-wan-
nem peab palju ennam tööd teggema ja kindlama
olega omma warra kofko oidma kui ennemüiste,
kui temma tahhab päwast päwa eddasi sada.
Mõistlik asja ajamine, kindel kofko oidmine ja
aega kalliks piddamine on iggas seisusses tarwis.

Aleg on üks kallis hüüd, mis ka meie pätwil in-
nimestele kõik õnne ning õnnistust annab. Kes
aega targal wiisil oskab pruksida, selle ellotord
akkab parremine läima; sellepärrast maggagem wäh-
hemine, tõuskem ommiko warremine ütles, ja ärge
lastem ial üht silmapilko nurja miina: siis saab
teie ajalil ellotord ühheks rikkaks rahho-, rõemo-
ning õnne- allitaks.

2.

Si olle tööd!

Sesuggust kaebtust kulukse saggetast talwisel
ajal, isseärranis naesterahwa suust, ja tulleb
kül immeks panna, kost sähherdune tööpudus rah-
wale tulleb. Kes sedda asja süggawamalt tagga-
pärrib, se tuleb siis: et mõisa- ja omma kedrus
lõppetud ja kewwadet wasto ei takko egga linno
kostlilt ep olle leida. Kui küsütakse: Kas min-
newal sumwel mingisuggust linna äppartust juh-
tund, sest silmanähtawal olli rohkeste linna-
semet põllule mahha tehtud, kos need linnad ja takud
jäid; siis kostab rahwas: „Linna saal olli Jum-
mal tännatud hea, agga kes jõuab linno omma
tarbeks ehl tööjätuks mahha tehha: linnad wiakse
süggisel kaubale et rahha saaks, misga maksusid
tasfutakse. Rahha saal on wägga kassin.“ —
Peaks luggu iggas kohhas nisuggune ollema, siis
tulleks kül meie rahwa mõtlemata asja-
ajamist kõigest süddamest kahhetseda. Linna
mümine on wägga kiddywäärt kui ni palju ärramüakse, mis

majarahwa jõud ei ullata lõngaks kedrada, niidiks forrutada, ehk kangaks kudduda; agga kos ni paljo aega ülle jääb, et jõuame omma põllul kaswatud linnad isse lõuendiks kudduda, siis on paljo ennam kasso üks tüf lõuentid ehk takkust riet, ehk mõnne naela õmblus- ja sukka niti turrule wia, kui linna- mümise jures. Kos lialte rohkest naesterahwa perret leida, seäl peab piidma suremat ossa linno ning takkustid walmis footud kaubaks tehha, ja ei tohhi ial süggisel ennam linno müa kui sedda wõrra, mis omma jõud ei anna kedrada egga kuddada.

Lättirahwas on sellepoolt jubba targemad ja wiwad iggal aastal mõnda kaunist tükki penemad ja jämmetamad lõuentid linna turrule kaubale; agga weel ennam leitakse sedda kowäärt asja wõeral maal, kos rahwas üllewägga perrefas ja suur põllomaa pudus on. Seäl nähtakse siis mitmed sured küllad, kos muid ei ella kui üksnes kangrud, ja seisab igga perres ni paljo kangasjalgo kui innimesi sees ellab; jubba wähhemad lapsedki õppetakse tööle ja lissatakse iggaühhele sedda mõda koormat, kudda ta jõud kestab; üks peab lõnga kerrima, teine poli ajama, kolmas nisi nippuma ehk muud tarwilikko tööd teggema. — Mõnnes paikus Saksamaal toitab ennast mitto naesterahwast sukka-kuddumiseega ehk tanno-kirja nippeldamisega, ja on töö-palk nõnda kassin, et üks kerme sukka-kudduja ja tannokirja-nippeltaja kõige aasta tööga ennam ei teni kui kartohwliid, mis temmal leiwaks ja särbeks on; sest et leib wägga sures innas seisab. — Meie maal on, Jummalale tänno! weel ni mõnnus põlw ja lahke ellamine, et iggaüks tööteggija ni hästi leiba kui leiwa-kõrwalist omma tööga wõib murretseda. Kes

meie maal nälgas on ehk tööpuduse ülle kaebab, se on ikka ennamiste laiskuse ning oletuse läbbi ni laugele sanud. Kus agga ial üks inimese loom kõige joo ning olega püab eddasi sada: selle kätte tööd wõttab Jummal rohkeste õnnistada.

Minnewal talwel aasta eest juhtusime teed käies ühte tallusse, kus kange tuiso pärrast mõnne tunni piddime asset jäma, sest et laggeda peäl suggugi tee jälgi tunda ei olnud. Suppa astudes näggime kolm last pörrandel mängiwad; muud rahwast ei olnud nähtawal. Üik ajapärrast kuulsime kõhhatamist ja näggime silmad üllestõstes kolm naeste rahwast kõhhuli ahjo peäl weddelemas; pärrast astus perremees tuppä, toppis tubbakad pibonossusse ja eitis külleli sängi. Arwasime esšiotsalt sedda laisapiddo wadates: ehk mõnni Krono-pühha wõi muido tähtpäw Kalendris? Agga Kalendris seisis nõnda kui maial üks liht argi päw. Wie tunni sees, mis meie perres tuiso pakkus seisime, ei tehtud mitte üht sõrmeräärt näppo tööd, waid widi korra lojustele põhko ette ja jodeti üks poolsurnud obbone kaewo jures. Immelik olli wadata, et need õnnetumad inimese lomad ei issekeskis egga üht sõnna ei räkinud egga ka meie küsimiste peäle wastust ei annud, ja näitis luggu kui olleks laiskus nende käed ja kellepaelad ühhes kinni piddanud. Kui sesuggustes majapidamistes nälg ja willetsus üllekät wõttawad, kas tohhib sedda immeks panna? Ei tõeste mitte; agga ikka tulleb immeks panna kui mõningad kaebawad: **Ei olle tööd!**

Amerika = maa ülesleidmistest.

Surem ulk luggijaid on kül mitto ford jubba Amerika maad kuulnud nimmetawad, ja teadwad mõningad, et meie kallis leiwojätt, kartohwliid, seält meile todi, nõnda kui ka kassinuse seltsid kõige esiteks seal maal sigginema affasid. Selle parrast arwame luggijale meleparralist sowimist täita, kui temmale süin kohhas juttustame mil wi sil sedda suurt maad ülesleiti.

Nelja saia aasta eest sündis Jenua linnas Itali maal üks mees, nimmega Kristohw Kolumbus, kes jubba norel eal kuulsaks laewa mehheks sai ja wimaks omma nimme Uja = ra matudesse kõige tullega põlwe rahwale kaddu mata pärranduseks jättis. Gesinnane tark ning wahwa laewa = mees, kes kui neljateiskümne aastane poisilene laewa = mehhe tenistusesse läks ja selle mõistust Jumala waim olli ärratanud, leidis sedda suurt Ilma = maa jäggo, mis Am erikaks kutsutakse. Nõnda kui ennamiste kõil sured aumäärt mehhed, kellest Maa = ilmale lõp mata kassu sanud, pididi ka Kolumbus ommal ello = ajal kannataja libbowitsa kroni landma, ja ei tulnud temmal ialgi mele, mis otsata suurt kasso temma Maa = ilmale saatnud; nõnda tühja kõrgusetä olli temma südda. 1470mal aastal läks Kolumbus Portugali = maa würesti tenistusesse, sest et nimmetud maa = wallitseja iggal aastal lae wafid mitmele pole laugele merrele wälja läkitas. Nüüd purjetas Kolumbus mittokorda Keskmaa = merre ristiti ning põigiti läbbi, läks 1477 põhjato suure Ilma = maa = merrele, kos ta paar sadda merre =

penniformad pöbja pole purjetas ja mitmed wõderad merreärdsed maad läbbi läis ning tundma sai; agga ei jõudnud süiski omma iggatssemist kustutada, mis allati — otsekui Loja seädus kurge, päsokest ja muud rändawad linds kowadel ning süggisel teele sunnib — löune- ja dhtopoolse wahhele sundis: kos ta weel sured Ilma-maa osfad teadmata warjul arwas seiswad. — Selle kindla mõttega otsis Kolumbus kahhelsateistkümmene aastad mitme Euroopa-maa kuningade ning würstide käest laewo, rahwast ja tee-mona, misga ta tahtis uut Ilma-maa ossa otsima minna, ja piddi ennamieste kõigis paikus rummalate naero ning pilkamist kannatama. Kolumbus ellas kibbedas waesusses ning põlgtud ollemisses; agga süiski seisis temma süddame iggatssemise ees, nõnda kui elle koido täht taewa weeres, se ainukene mõtte, mis tedda allati tagga kihutas, funni ta wimaks, isse wiiskümmendkuus aastad jubba wannana, Hispania-maa wallitsuse polest, kus sel ajal kuningas Berdinand ja kuningaga praua Isabella wallitsesid, kolm weiked laewa sai, mis ruttuste korrale seäti, mona ning laewarahwaga täideti, kellega Kolumbus julgeste tundmata teele wälja purjetas: laewaandjadele ühhe ue Ilma-maa ülle wallitsust kätte nõudma.

Kolmandamal Augusti kuu päwal 1492, ühhel rede ommikul, nattu ke aega enne päwa tõuso, tõukasid need nimmetud kolm laewa, kellel saddas katstkümmend laewa-meest, kaldalt ärra; — ot-sata paljo watajaid seisis merre kaldel ning sad-damus, kes kõik arglikko silmaga ning kõhkowa süddamega wapruid laewa-mehhi saatma tulnud. Kolmandamal päwal murdis õnnetumal kombel ühhe laewa tüürpuu katki, mis Kolumbust kõh-

tuma panni, sest ta arwas laewarahwast melega
sedda wigga teinud, et olleksid wöinud taggast
purjetada. Siiski jõudsid nemmad waewaga üh-
he saare peäle, kos sedda wigga jälle kohhendati.
— Kuendamal Septembri kuu päwal purjetasid
nemmad jälle eddast, otsekohhe Ilma-maa mer-
rele wasto päwa-werimist. Mönne päwa pärrast
töusis tuul ommiko poolt ja puhhus mönne lüh-
hikese wahhepidamisega ennamiste ühtepuhko waik-
sel löbbusal wisil kunni tee-käimise otsani, mis
läbbi purjetamine laddosaste eddast läks. Pea
kaddus kõik maa laewarahwa filmist, kellel — köi-
gist ellawast ilmast lahtikistud ja innimese seltsist
lahkunud — muud nähtawad silma ees ep olnud,
kui otsata suur merri ja märato lai taewa-lautus,
ja sedda ikka süggawamale senna kolleda waikuse
sisse aeti, ja kellel üks ülleliig julge mees tee-
juhhiks antud, kel ennesel muud teädust purjeta-
mise lõppuselt ep olnud, kui sedda mis ta mõts
tede iggatsemise ees seisis! — Ka kõige südda-
melikkudel meestel akkas nüüd julgus kadduma:
ja kas tohhib sedda immeks panna? — Kolum-
bus püdis neile jälle uut lotust süddamese kin-
nitada ja temma ennese immeksspannemise wäärt
rahholik ollemine sai laewarahwa süddamede ülle
wöito, ja ärratas jälle uut lotust. Wäsimata sei-
sis aumäärt wahwa laewa mees isse ööd ning
päwad laewa otsa peäl merre süggawust nõriga
mõdetes ja muud tähhelpannemlikko asja-tagga
nõudes; temma maggas wägga arwast paar tundi
aega ja kirjutas kõik tõtmöda üllesse, mis temmal
ial juhtus. Kus temma kartust ning kurbtust
näggi, seal trööstis ta lahkel wisil, ja rõmustas
nurrihejaid mõnnesugguse lubbamiste läbbi. Sed-
da wöis immeks panna mis suur wõlli temmal

teiste meelte ja süddamede älle olli. Kolumbus andis küsijatele iggakord ühhemad teed ülesse, kui nemmad tõeste ollid ärrakäinud, agga süski tõusis laewarahwale ueste kohkumine süddamesse. Üks ja teineford ilmus nattoke lotust. Siin nähti ühhekorraga tundmata lindo merre peäl; agga ei teatud weel sedda, et nisuggused merre-linnud mitto sadda penniformad kaugele lendwad. Üks teineford olli merre wee-pind ni paksust rohhelise merre-rohhuga kinni kattetud, et laewad kinni jäiwad ja waewaga jälle lahti peasiwad. Agga rohhud ja linnud kaddusid mõnne päwa pärrast laewarahwa silmist ja waesed kõigist omma sarnatsist mahhajäetud inimised näggid ennast ueste laial kolledal Sma-maa merrel üksipäini. Mis piddi neist wimaks sama, kui moon laewadel otsa löp pes? Kudda piddid nende pool-laggunud laewad sedda pikka ja iggapäw kaugemaks minnewad teed taggasi jõudma, kui nemmad ees küskil sad-damu-asset ei leialks?

Wimaks ähwardas kohkunud rahwa kartus laewa-peälitule ja temma ettemõetud nõule kim-putust ning otsa tehha. Nemmad piddasid isse-kestis fallamahti nõu, omma peälitud wäggisel kombel ümberpõrmisele sundida, ja wõnningate nurjatumate süddames tõusis ülleanneto mõtte, tedda, kui temma nende nõu wasto piddi seisma, laewa peält merre-laanetesse eita. Kolumbus teggi nõnda, kui olleks temmal nende üllekohtused nõupiddamised opis teadmata olnud, ja waigistas nende wiha omma lahke rahholikko ollemise läbbi; temma kitis neile, ennast sellega mis neile tännini juhtunud üllewägga rahhul ollewad, ja tunnistas neile, mis kindel lotus temmal süddames piddi

ellama, et nähtud õige rutto nende teekäimise ots
lätte jõudmas.

Linnud said teistkorda nähtavaks ja laddusid
jälle ärra; mittokord arwas rahwas maa sörwa
näggedad, agga kui liggemale jõudsid, siis leidsid
kurwastusega et ollid efsinud. Nüüd läks laewa
rahwa suur kartus jälledaks melestärraeitmiseks,
— nemmad tunnistasid ühhest suust, et nemmad en
nam kaugemale ei tahha minna. Agga Kolum
bus kostis wäpra julgusega kindlal mehel, et kõil
nende tõrkumine ilma asjata ja temma koggoniste
ennam sedda mis ükskord ette wõetud järrel ei
jätta! „Zummala abbiga lodan minna omma et
tewõtmist täita!“ ütles Kolumbus kindla sõnnaga.
Ei olleks siiski temma julgus ja kindel ollemine
neid pikkemalt jõudnud karristuse al piddada, kui
mitte õnnelikkul kombel teisel päwal jälgi ei olleks
nähtud, mis selgeste tunnistasid, et maa liggi
olli; pilliroog ja üks puu oks punnase marjades
ga ujus wee peäl laewa wasto, ja mis ennam
kui kõil muud liggi-ollewad maad tunnistas, nem
mad tõmbasid merre-laenetest ühhe silledaks leiga
tud leppi wälja. Päike olli praego lojale läinud.
Weel ei nähtud middagit, agga Kolumbus käs kis
olelikkult järrel wadata, et laewad õsel mitte kaljo
rünlade wasto ei piddand tõulama. Kõil seisid
laewa peäl ilma rahhuta, mitte üksainus silm ei
läinud sel õsel kinni. — Kolumbus seis is bö otsa
püsti laewa otsa peäl ja wahtis üksi filmi eddasi.
— Kaks tundi enne kessööd näggi temma üht
tullewalget kaugel läikwad. Sesinnane tullekuum
laddus ussnast jälle ärra, agga Kolumbus arwas
sedda kuma ühheks ustawaks käemehheks, et nüüd
wististe maad saiwad leidma, ja tõeste kuuldi
kelko kaks warra ommikul — kahheteistkümmemat

Oktoobil, ühhel redel — ühhe laewa peält, kenne
nimmi Pinta olli, üht suurtükki lastmise paulo,
mis otselui esimine rõmofulutamise märk sõn-
numid andis, et nüüd maa-sõrm selgeste kätte
paistis. — „Maa! Maa!“ kummas nüüd ig-
gast suust ning iggast süddamest; nüüd langesid
mehhed üksteisele kaenla; üks nuttis rõmo pärrast
teise rinnul. Nõnda pea kui esimene rõmo kärä
wähhe affas waikema, tulli rahwale meele, mis
nende kohhus selle kõige kõrgema wasto olli, ja
nüüd tõstsid nemmad rõhhutud süddametega ja
westiste silmadega ühhest suust laulo healt: „Sind
Summal kädame!“ — Kui ommiko kätte jõudis,
näggi laewarahwas üht wägga kenna rohkelist
saart enda ees seiswad.

Päwa tõuso-ajal astusid laewamehhed patide
sisse ja sõudsid sõamängi ellinaga, lendawa lippu-
tega ja kõiksuggu muu ehtedega fenna leitud ue-
maa pole. Kaldal nähti palju sarerahwast kolko
kõggunud, kes nisammoti immelikko wõeraste ülle,
kui tullijad iseteeskis nende ülle ennast imesta-
sid. — Sefinnane saare-rahwas olli üsna allasti,
punnase wässe karmu nahhaga ja pea juuksed
arwamata ülle kõige kehha ilma karmata, muido
kenna näo ja sirge wisaka kaswuga. Nende tele
murre kuulutas ennamieste üksikud sõnnad mõnni-
kord üsna metsellaja heäleline, ja kõigist mis neilt
wälja paistis wõis ni wähhe innimese mõistust
näha, et Hispania-maa laewamehhed kahhel
wahhel seisid: kas nemmad innimesed wai muud
isfisuggo ellajad pidid ollema.

Ommetegi ollid nemmad innimese lomad, ag-
ga kõigipiddi nõnda mõistmata ning arrimata
kõmbega, et nemmad pissut ellajate ülle seisid.
Põllo-tõöst ei teadnud nemmad ühtegit; soe maa

ja üllerikkas õnnistatud maa: ning puu:wilja kasso
andis neile muidogi toito, kõik saar olli wiljapuid
täis; ja et ilm allati laddus ning soe, sellepärrast
ep olnud neil ei ihsokatteid egga ellomaja tarwis.
Sured kiffjad ellajad ei asfunud nende saare peäl,
sellepärrast nähti neid ni arglikko werrega, et üks
ainus Europa:maa suur koer neid ulga kampa pakku
wõis ajada.

Kolumbus, wägga uhkes üllikonnas ja tuppest
wälja tõmmatud paljas mõel käes, seisis esimese padi
otsa peäl, mis kaldale sõudis, et temma se essi:
mene Europa:maa mees olleks, kes omma jalga
ue maa:ilma pinna peäle piddi pannema. Tem:
ma järgil tullid teised laewamehhed, ja se ülles:
rääkimata õnnelik mõtte, elloga seie sanud, ja
kõik sedda ahvastust ning kartust mele:tulletades,
mis neile ennam kui nellikümmend päwa kõikuwa
laudade peäl mere:laanetel olnud, panni neid
kõiki mahha langema ja sure tännoga maale suut
andma; siis pannid nemmad üht risti püsti mah:
ha ja teggid palwet Issandale. Selle peäle
tungisid nemmad rõemo:kisfaga omma peäliko
ümber, langesid temma kaela ümbert kinni, andsid
temma kättele suut ja teggid kõiksuggused au:koni:
bed selle samma sure mehhele, kelle ellole nem:
mad mõnne päwa eest püdnud otsa teha. Ko:
lumbus wõttis sedda suurt saart Hispania:maa
wallitsusele pärriseks. Saare:rahwas, kes sedda
tempo näggid, ei teadnud mis se piddi tähhen:
dama, nõnda kui neil kõik need walged innimesed
abbemetega, rietega ja immewärki kelega üsna
mõistmata asjad ollid. Saarerahwas arwas neid
wõeraid taewast mahhatulnud ollewad.

Needsinnatsed metsinnimesed nimmetasid om:

ma ellopaika Guanahani saareks ja Kolumbus andis saarele nimmeks San Salvador, sedda nimme kannab ta weel tänna päwani. — Mõnne päwa pärrast läks Kolumbus jälle laewa peäle, leidis ümber purjetades weel paljo weikid ning suremaid saari ja sai wimaks ühhe nõnda sure saare jure et ta arwas kindlad maad leidnud ollewad. Eddasi purjetades leidis temma kuedamal Jõulo: kuu päwal üht teist wägga suurt saart, ja iggas kohhas saare peäl ni üllerikkast puu: ning rohho: kasso ja nõnda kenna kohtasid, mis senni ajani weel kellegi silm ei olnud näinud. Surema saarede peäl ellas ka nattuke wisakam rahwas, agga süiski pöggene sid kõik eest pakko, kui wõerast laewa rahwast näggid; agga sedda ei ostand tegi mõttelda, et need wõerad üksford nende maa ülle piddid wallitsema.

(Jäab polele.)

4.

Targad õppetused.

Ühhe targa mehhe käest küsiti: Kas tallorahwast süis ka wõiks wallitseda, kui nemmad õpetuse läbbi iggapiddi targemaks lähheksid. „Külilka!“ — kostis mees — „innimesed, kellel selge mõistus, on paljo parremad wallitseda, kui üks mõistmata ning arrimata rahwas, ja midda targemad tallomehhed on, sedda õlpsamine wõib nende ülle wallitseda.

Rikkad allamad on paljo parremad kui lehwad, sest waesed ei pea luggu ühhestki asjast, et

neil middagi andata ei olle, agga rikkad ellawad mõistlikkul ning waggasel kombel. — Midda ennem ühhe innimese mõistus selgeks lähheb, sedda wisakamaks saab temma ello: kord, sest tarkus on üks künal, mis meile kõigis asjus walgust annab ja teed juhatab.

5.

Kokko=oidmese kasso.

Ellus juhtub mitto asja, mis läbbi meie inimese seest piddist ollemist wõime tundma õppida. Innimese tundmine tulleb kül iggamehhele sünn ajalikkus ellus õnneks arwata. Kes wähhegi asja tähhele panneb, se leiab peagi et iggamees kellel pissut rahha wanna warraks seisma korjatud, päw päwalt ikka oidlikkumaks lähheb. Kui üks põllo:, töö: ehk ammet:mees kaks õbbe rubla tükki kõrwale jõudnud panna, siis on temmal õnne:ots allustatud; temma püab nüüd kõigest wäest ennem kokko korjata, teeb kermemine tööd, ellab wisakamal kombel ja ei raatsi ial tühja eest rahha: koppikat raiskada, waid peab kindlaste murret, omma weiket warra suremaks kaswatada. Kellel rahha naudi on, sedda püab iggamees austada, ja kes norel eal kokko korjamist õppinud, egga se lähhe ial wannal eal teiste käest abbi otsima. Kes koppikat kinni ei oska piddada, egga sellest ial rubla meest ei sa. — Üks tark Inglis:mees ütleb: Need kes omma mõistwad kokko oida on paljo parremad töömehhed kui teised, nemmad

ellawad illusamal lombel, ei otši kellegiga rido ning mäsfamist ja sawad teistest austatud. Ni pea kui innimesed allawad warra tokko oidma, lähheb nende kombe ning ellokord parremaks, mõistlikumaks, ja tasfasemaks. Nemmad käiwad omma weike warraga oidlikul wiisil ümber ja on neil kõik asjad korra peal. — Järrelmõtlemine kõigis asja-ajamisest, nõnda kui mõistlik warranduse oidmine on kõige suremad abbimehhed, mis iggäühhele õnne saatwad.

Kost meie paikus inimene rahha-koppikat saab? — wõtwad mõningad küsida, ja meie kostame neile: „Mitmest kohhast! — Kui üks poisimees kaks killimitto kaero fewwadel „kassowakkaks“ mahha teeb ja süggisel wiendama seemne ehk kümme killimitto jälle saab, siis wõib temma kaks wakka ärramüa (tullewa aasta seemne ośa jääb järrele) ja saab selle eest kui indõige kassin on, üks rubla õbbemat. — Ellab üks nisugune noor-mees jõe ehk järwe liggidal ja püab — kui mahti saab — suuwel mõnnikord kalla ning wähi, siis tenib ta jälle õlpsal kombel pole rubla õbbemat ennesele. Kos rohkeste einamaid, seäl wõib üks poisimees kasso einade eest, mis ta põesaste alt, kui einamaad tehtud, tokko korjab kõige wähhemast pole rubla õbbe rahha tenida: Seddawisi saaks aastaks kaks rubla õbbemat tokko korjatud, ja sedda wõib kõige kehvam tenida. — Agga surem ulk meie Järwa-, Wirro- ja Harjoomaa kassomehhed on paljo nõukamad, nemmad tewad süggisel pole wakka ehk mõnni wakka ośa ruffid mahha, mis neile wiendama seemne arro järrel polest wakkast poolkolmat ja wakkast wiis wakka kasso annab, nõnda et pole wakka

mees 2 rubla ja waffa mees 4 rubla õbbemat
ruffide eest saab. Meid on sammad kaupa kes
ni paljo ja mõningad weel rohke mine kasso rahha
aastas tenivad: agga kos se rahha jääb? —
Se rahha werib wina eest kõrtsi, puudeneb tub-
baka eest poti, kuffub muu tühja asja eest teise
kufu ja kaub enne kui aasta otsa lähheb nisam-
moti käest. — Mõukamadel perrepöegil leitakse
mitto kord üht ja teist kassolõjust, ühhel on ärja-
wärsike, teisel obbose sälg, mis senni wanne-
mate kullol sõdetakse kuni ladal ärramüakse ja
ühhekorraga kaunis ulk rahha sisse tulleb. — Ja
kui üks kümne aastane poisikene affaks sedda
inda kofko korjama mis temma iggal sumwel
marja-noppimisega tenib, siis wõiks temmal wie-
teistkümnele ello aastal selle tühja puudo asja
eest jubba üks õbbe rubla koos olla. Wieteist-
kümne aast kuni kahhekümne aastani korjab tem-
ma kasso wiljaga kümme rubla; lapse põlwe
tenistus senna jure lissatud, teeb üksteistkümne
õbbe rubla wälja, mis üks hea tüf rahha on.
Jägo nimmetamata, mis liinade liggimail ella-
wad nored mehhed iggal aastal ommaie kätte-
tõõga wõiwad tenida. — Agga suremal ulgal
meie kahhekümne aastastel poisimeestel ei olle
mitte üksteistkümnele koppikad õbbemat tagga-
warraks korjatud. — Arwage isse, armas noor
rahwas, sedda asja järrele, ja üttelege siis, kas
olleme wakket wõi tõt rätinud? — Meie kardame
et teie, kui kõik rahhasisse tullemist tõt mõda
kofko sate arwama, weel ennam leiate kui siin
praego kofko arwasime.

Kassinuse seltsid Amerika=maal.

Kirjaluggijad teadwad sedda jubba mitme ramatukese läbbi, et kassinuse seltsid kõige essiteks Amerika=maal sigginsid, kos ülleliigjamine otsata ädda ning willetsust innimeste peäle weretas. Enne sedda kadowäärt winajomise keelso surrid Amerikas iggal aastal ennam kui kolmkümmend tuhhat innimest wina kätte! — Kõit kurjad kumbed ning patto=teggud teotawad innimest, agga ükski ei te tedda ni wägga lihhalikku immude orjaks kui win; sellepärast mitto muu wiisil ekstjad warremine ehk isjemine patto=teelt ümberpöörwad, meelt ning ellokäiki parrantawad, kui parrem tunnistus süddames asset leidnud; agga liigjamine risub jodiku ingest parrematahtmise wiimse mõtte, ja teeb kõige woolsama tõteggija kehha nõnda rammaks, kui süggisest kerblast.

Kos nüüd ial ükski willetsus üllekät mõtnud, seäl ärratab ikka Jummalala waim parremat tunnistust rahwa ulgas, ja lasseb keft pattopimmiduse wöl üht ülgawad tähte tõusta, mis läbbi uus walguis rahwa ingedele osfaks saab. Nõnda sündis ka luggu Amerika=maal ühhes suures liinas, mis New-York kutsutakse ja kos ennam kui kakssaddatuhhat innimest sees ellab. Seäl nimmetud liinas tullid innimesed kõige essiteks ühhel nõul kokko ja allustasid üht kassinuse seltsi, mis läbbi wina=jomine opis ärra kelati. — Ei kuigi kaua peäle sedda tõusid Amerika maal kakskümmendüks pea seltsi ja ennam kui nellituhhat abbi seltsi kassinuse püdmiseks, kenneel 1833mal

aastal jubba ennam kui poolteist miljoni tannimesi liikmeks olli. Nõnda rutto kaswab üks jummalif seemne iwwa, mis palwes ning tõddeklikkus ettewõtmisseg mahha külwatakse!

Ruussfaddawiiskümmend Amerika-maa laewad wõtsid korraga nõuks wina- ja muu kangejogi- prukimist mahha jätta, ja ei wõtnud laewa-perremehhed ennam muid kipparid, tüürmehhi ja laewarahwast (matrosid) laewa peäle, kui üksnes sesuggust rahwast, kes kassinuse seltsi liikmed ollid. — Ennam pool wina-kõgid jäid seisma, sest et iggal kuul wina prukimine wähhemaks läks. Mõisilikud tüttarlapsed piddasid issekeskil nõu, nisugguse pois-ehk lessemehhele abikasaks miina, kes kassinuse seltsi osalised, ja ei wõinud üks seäl maalne jodik ennam naest sada. Nisammoti ei lastnud targad wannemad omma tüttred muu meestele kui kassinuse seltsi rahwale miina. Se kindel nõu teggi otsata paljo heat! Nüüd pidid iggamees, kes naest tahtis wõtta, kassinuse seltsijungriks eitma. Selle läbbi on surem ulk Amerika-maa kassinuse seltsi liikmed nored innimesed, agga paljo wanno ellatanud jodikuid sunnib äbbi põlgtuse pärrast kurja teed mahha jätma, sest et nisuggused willetsad lomad iggas kohhas norema rahwa naero ja teotust peawad kannatama. Kõige arwemast nähti wannad ellatanud poisemehhed ja wannad tüdrukud kassinuse seltsi asuwad; sellepärrast praego nende ulgas kõige ennam kurjateggijaid leitakse. —

Kui sellepärrast nõu peti, kas kirriko-õppetajad pühhapäwal kirrikus kassinuse seltsi pidid heaks kiitma, wõtsid kõik Jummalasõnna-kulutajad ühtlase kindlaks nõuks, ei mitte ükspäinus õppetuse läbbi sedda asja rahwale kulutada ning

heaks kita, waid astusid isse omma kõstridega, wõõrmündridega ning kolmeistridega kassinuse seltsi liikmiks, ja said seddawisi omma ellowisiga teistele ühheks kauniks õppetuse märgiks.

Zuhtus et üks wanna ellatanud mees, kes jomist wägga armastas ja enne sedda üks kuulus kirjawäljaandja olnud, üht alpi kirja trükki läbbi rahwale wälja andis, kos sees ta püdis näidata, et kassinuse seltsid waimo-priusele otsa tewad ja rahwa seisust rikkwad: seäl naeris õiguse pär-rast kõil targem noor rahwas selle lapsesks läinud wannakese tühja lorri ülle.

Norwégi maal on jubba ammust aega üks seäduš, mis kinnitab, et ükski muud ei tohhi kõrtsi egga trahteri perremehheks asfulda kui wannad mehhed ja lessed naesed, kes ennam kui wiiskümmend aastad wannad ja kassinuse armastajad on. Üks wägga kido-wäärt seäduš. —

Milal saab meie maal sesuggune taewawal-gus ja parrema süddame tunnistus ükskord rahwa keskel asset wõtma, et wina-salgamisega kõigest raskemast patto paelust peäseksime ja ristiinnimese lombel ellama affakšime?! —

7.

üks Jummalä sõnna laul.

(Laweti Paulo ramato 19. laulo järrel.)

Kõil taewad juttustawad,
Oh Jummal! Sinno nõu;

Maa = ilmad kulumawad

So kätte = tööde au!

Päw rägib teisel' päwal'

So imme = wärfisid,

Si böle awatawal

So armo märkisid.

Ei sõnna wõi kül olla,

Ei kõnnet leida ka

Kes nende heälte kõlla

Ei peaks kuuldama.

Sest nende heälte tiwad

Lend'd merre põhjani,

Mis sõnnumid neist wiwad

Maa = ilma otsani.

Ea kõrgel maja teinud

Algmisfes päikisel';

Kes nago peigmees läinud

So wälja koido eel,

Ja ruttand omma teele —

Kui rõemus wahwa = mees;

Kes taewa = lautusele

Teeb walgust kumades.

Jehowa käsk on winge,

Jääb ikka muutmata;

Ta juhatab mo inge
Ja teeb mind targaks ka.

So tunistus on tõssi,
Jehowa! mis mul saab;
So sundmine kui messi,
Mis süddant rõemustab.

Jehowa seäduš selge,
Mo silmil walgusest;
Ta kartus on kui wälge
Mis seisab iggawest

Jehowa kohhus: tõtte
Ring õigus ühtlane;
Reid ihaldago mõtte,
Kui kulda ahthlane.

Weel ennam kui kuld, preesi!
Nad paljo selgemad,
Ja maggusam kui messi,
Mis kerjed warjawad.

Nad tulletawad meele,
Mis kohhus sullastel,
Kui jäwad Sinno teele;
Mis palgaks perrijel.

Kes eksitusi märkab,
Kõik falla, pattud ka?

Kui falla : pat mind wõrkab :
Siis aita lunnasta !

Ka uhkist kela ärra
Siin omma sullast Sa,
Et nende walle : kärra
Saaks otsa lõppema.

Jehowa ! minno kaljo,
Mo kõnnet kule Sa !
Mul wiggadusi paljo :
Oh wõtta allasta.

8.

Obhose muhho tõbbeist.

Mitmes kohhas meie maal juhtub ennamiste iggal suuwel sedda õnnetust, et kurri muhho tõbbi ennam ehk wähhemine tallorahwa obbosid tappab ja se läbbi mitme wallale ning foggokonnale suurt kahjo teeb. Kost asjast sesinnane muhho tõbbi obhosele tulleb, ei teatud kaua aega, egga olle ka weel tannapaw meil õiget teadust kääs ; õnnetegi on ni paljo tähhele pandud, et isse ärranis mõnningad asjad muhho tõbbe siggitawad. — Mõnda tõuseb ennamiste ilka se tõbbi pallawal pöuasel suuwel, kos jodimesi pudub ja oletumal kombel obboste eest murret petakse ; agga kõige ennam siggitawad muhho tõbbe mõn-

ned alwad maddalad soosed karjamaad, kui ob-
bosed õsel sesugguses kohtades toito peamad ot-
sima. —

Teädwad meie tallorahwas kül, kudda pöua-
sel summel wessi, mis wirtsudes ja lompides
soo:maa peäl seisab, iilgawad wassekarwa nahka
peäle tõmbab ja mitto:kord nõnda kibbedaks läh-
heb et õrna nahka innimese warba:wahhel katki
söõb. Sesuggust soowet nimmetakse: soo:wihha
ehk soo:sap. Teine assi on üks pöua aegul
kaste, mis rahwas kutsub: pöua põlg ja raud
kaste, mõnnes kohhas ka rooste:uddo ehk
tuhkur. Misuggune üllemal nimmetud soo:wessi
ja pöua kaste towad kõige ennamiste obbose
tõbbe meie maal. Mitto:kord ajab oleo sullane
töö:obbust, kennege temma päwa werini tööd tei-
nud, jahhutamata ja jootmata karjasmaale, mõt-
teldes: küllap ta isse öö willul jahtub ja lombist
jua otsib. Ugga sest ep se willetsus tulleb. Waene
wässind lojus otsib ommale wirtso wet, misga
jänno kustutab jo joob weega tõbbe sisse.

Ugga perremees, kes omma obbosed tõbbe
eest tahhab oida, peab murret kandma, et obbo-
sid pallawal sumwe ajal korrapärrast jodetakse
ja seäl, kos ujutamise paika liggimail leida ep
olle, iggapäw korra külma weega kaewo jures ülle-
wallatakse; teiseks ei tohhi seal paigus, kos muhho
tõbbi sagedaste ligub, ial töö obbust õfeks metsa
ajada, waid peab perremees õhtul kui päike alla
läinud obbost finni pannema ja käest toito ella-
jale ette pistma. Kes sedda weiket waewa ei
põlga, selle obbosed ei sa ial muhho tõbbe, waid
jäwad sumwe otsa terweks, olgo kül tõbbi ümber-
kaudo liikumas. —

Peaks süiski mõnnikord üks ehk teine obbone foggemata muhho többesse langema, süis peab warsti sedda rohhto, mis Solaappo, Saksakele nimme järrel: Salzsäure, Latina kele: Acidum muriaticum kutsutakse, üks rohke lusika täis kortel külma weega seggatud obbosele süsse andma. Kui többi alles tõusmas, süis aitab üks ainus kord süsse andmine, agga kui wigga jubba suremaks läinud, süis peab kolm ehk nellikord päwas, üks poollusika täit igga kord, obbosele süsse antama, kunni ellajas terweks saab.

1838^{mal} aastal andsime selle asja pärrast ühhes saksa kele kirjas esimest korda nõu ja käsikisime katse kombel soola=appud obbose muhho=többe wasto pruukida; nüüd on sedda rohhto jubba mitmes kohhas pruigitud ja iggakord war=malist abbi sest nähtud. — Kui muhho tahhetakse weel isseärranis arstida, süis peab nahka muhho pealt ristil löhki leikama ja sedda samma Sola=appud selgelt muhho peale wallama. Muud rohhto ei olle middagit tarwis.

9.

Külm=weessi on kõige parrem terwise oid=mise rohhi.

Jubba wannal ajal, mõnnisadda aastad enne Kristuse sündimist ellasid mõnningad targad arstid maa=ilmas, kes mitmesuggused wiggad ning aigused külma=weega parrandasid ja ni hästi jookiks kui kehha pessemiseks ja puhhastamiseks innimestele külma wet käsikisid pruukida, mis kõige

mõnnusamaks arsti- rohhoks kiitsid. Iseärranis armastas ning kitis sesuggust wee-prukimist aiguse wasto üks wägga kuulus Kreka-maa arst, nim-mega Hippokrates, kes nellisadda-wiiskümmend aastad enne Kristust ellas ja kedda kõid pärrast põlwe-rahwas tänna päwani arsti-ammeti-istsaks ja lojaks kutsub, ja temma kirjadest mõnda kal-list tähhelpannemlikko õppetust leiab. — Pärrast sedda aega — tunnistawad wanna aegse rama-tud — ellas iggal aast-sadda ajal seal ja teal maa-ilmast mõnni kulus arst, kes külma-weega mitmesuggused tõbbed ning aigused arstis; agga kõige ennamiste aklati meie päiwil külmast weest suremad luggu piddama, ja asfutati wüimse möda-läinud kümne aasta sees mitmes kohhas, isseär-ranis Saksamaal, nisuggused „külmawe-terwisand-wad paigad,“ kos kõiksuggused wannaks läinud rasked wiggad ning aigused üksnes külmaweega parrandakse, ja kuhho nüüd iggal aastal lähhe-malt ja kaugekt, äddalised saddade kaupa lähhe-wad, nende ulgas mõnned kes jubba ühhe jallaga aua äres seisid, ja kes seält terwed ning pristed jälle taggast tullewad ja Jummalale külmawe- anni eest tänno andes ommast wiggast peäsnud ella-wad. Et nüüd ka aega möda meie maa rahwale sest asjast õppetust saaks, mis tullus ning wäg-gew terwise-rohhi nende külla kaewudes ja all-i-kades seisab, mis iggamees rahhata wõib sada, sellepärrast tahhame siin kohhal lühhidelt weest ning weeprukimisest juhhatamist anda. Kes sedda asja tühjaks peäb, se wõib pärrast kui enne omma rahha Apteki peäle wia, kos Jummal parrako! nisuggune rahha-ahnuus mõnne rohho-müja süddant täidab, et ta sedda pattuks ei arwa waese innimese käest ühhe tühja rohho eest, mis

mitte lastkümmed koppikat ei maksfa, rublade
kaupa rahha ärrapetta.

Õsitateks tulleb tähhele panna et külmwessi
kõige tullusam terwist, kinnitaw rohhi on, sest
nende tuhhandete arsti rohtude ulgas mis alg-
mifest kunni meie ajani terwisse kossuks ning ai-
guse wasto, pannijaks kudetud ning prugitud, on
külmwessi kõige üllem. — Iggal weel — solane
merre wessi arwamata — mis maa peäl leitakse,
on terwistkossutaw ning kehha jõudo, karrastaw
wäggen rammu sees, agga isseärranis tulleb ter-
wile ning aigile sedda wet jookiks kita, mis allika
soontest maa seest wälja immitseb ehk süggawas
kaewo põhjas leitakse, ja mis külm, selge, aisu-
ta ja wõera maota ja iggapiddi puhhas peab ollema.
Heal jogi weel ei tohhi wihha egga. solast, ei
mudda egga kõntsa maggo, nisamma wähe kui
aiso ehk karwa olla; ka peab jogi wessi pehme
ollema, sest kõrwal weel on ikka ennamist lubja
ehk muud wõerast jäggo sees.

Loja tarf seädus on külmawet innimestele
nõnda kui kõige ellawa lomadele jogiks kinkinud;
wessi on terwele ning aigile kõige tullusam keles-
laste, egga jõua õllut, taar, jodaw-wiin, kohwi,
teewessi, ehk muud kunstlik jogi-märg ial ni hästi
jänno kustutada, kui selge külm allika wessi. Kes
kõige omma ello ajal muud ei joo kui wet, selle
terwis jääb ikka kindlaks, ja leitakse iggas kohhas,
et kõige wannemad innimesed omma elloajal muud
jooki ei olnud prukinud kui wet. — Külmwessi
jahhutab innimese werd, karrastab süsilonda ja
puhhasab meie kehha mitmest asjast; kui werri
ülle liig paksuks läinud ja soonte sees seisma

jääb, siis teeb rohke külma weejomine werd jälle weddelaks ja sunnib werd likuma. Nende werri, kes sagedaste öllut, wina, kohwi ja muud kangeget jokišid armastawad, lähheb ülleliiga pallawaks, sesuggune pallaw werri toob jälle aigust, mis meie rabbanduseks, Saksakele: põlletuseks (Entzündung) kutsune. Kes külmawet terwil päiwil jogiks arrinud, selle werri ei lähhe ial põllema. Lodud seadust möda peab innimese kehha igga-päw üht kaunist oša weddelast jäggodest wälja aurama, muist inge-auro muist iggitsemise läbbi: üks sesuggune wäljaminnik peab iggapäw se läbbi uentud sama, et keh hale jälle märga antakse, mis meie ihholiikmid turwutaks. Wessi on innimese ning ellaja keh hale nisutuseks ning turwutuseks lodud; wee sees ellab terwišfinitaw waim, sellepärast ütleb pühha kirri: Summala waim lehwitas jubba algmisfes wee peal! — Innimese sissikonna seestpidine nahk seisab nilbe läbbi allati libbe, ja se nilbe mis mao ja foolte sees, on seks lodud, et ta kõik toito seedma ja seedmise läbbi keh hale uut jõudo andma peab. Uga mitto roga, mis meie söme tewad seedmisele liga, mõnned tewad sissikonna nilbet nõnda kibbedeks kui tubbakas sülge suus, ja nisuggune kibbe nilbe sünnitab mitmesuggust aigust. Kes rohkeste külmawet jook, selle sissikonna nilbe ei lähhe ial kibbedaks ja temma terwis jääb prišleks. Külmwessi lopputab sissikonda iggapäw puhataks, sullatab kõik pahha wõera krami ärra ja weab sedda kehast wälja. Sellest on nähha, et ka aiguse ajal rohke külmawee jomine ni hästi kehha pallawad wähhentada kui ka siskonna puhastamist soetada wõib. Ja tõeste, armsad luggijad! teie saate iggakord külmawee jomifest

aiguse wasto paljo suremat abbi, kui piissi rohho ning wina eht muu sesugguse rohho labbi, mis tannini omma aigedele rummalast melest siise andsite. — Waggew ello = rammo, mis igga ellawa loma sees ellab, joub mitmesuggused wiggad ning aigused parrantada, kui meie kehale rahho ja aega anname, et wöib aiguse wasto woidelda; agga kui meie aige siisi = konnale, kenne nilbe jubba kibbedaks lainud, weel köit suggu uut kibbetad siise willime, siis kossutame meie többe ja teme elloram mole wöitlemist weel ränge maks. Pange üht aiget, kes rabbandusses eht többe pallawas sure walluga wingertab ühte rahholiise willo paila, andke temmale selget külma wet rohkeste jua, ja kui toito immustab, nattuke weddelat tango = lemet: siis saab temma Zummala abbiga peagi jälle jallale. Urge alkage aigele, kellel sögi = isso ep olle, mingisuggust roga waggise siise toppima, waid tulletage sedda meele: kos sögi = isso pudub, seäl ei olle toito tarwis. Üks raske aige wöib mönne päwa ja näddala eineta ellada.

Mis siin üllemal lühhidelt wee = jomises tähhen = dasime ja teile töt möda kiitsime, sedda samma kasso tulleb innimese kehale ka wäljast piddise külma wee = prufimise labbi; sest kehha puhtaks piddamine on köige mönnausam terwise kinnitus. Ruddy üllemal jubba nimmetasime, lähheb igga päw üks suur ossa meie kehha = seespiddises = maja = piddamisses ülleliiga jäggust iggitsemise wisil nahha labbi wälja. Midda puhtam meie nahk sedda ölpfam iggitsemine; agga ühte puhkune iggitsemine teeb, kui puhkastamise eest oolt ei tanta, wimaks nahka nõnda wisaks, et iggi koggoniste ennam wälja ei tulle, ja se labbi töuseb jälle többi. Kes wähhegi terraselt ühhe raske

aige luggu tähhele panned, se näb selgeste, et
essjotsalt, kos többi allamas, innimese pallawat
wälja kumaw fehha nõnda kuiw kui soe ahjo-pot
läe wasto tunnuks, ja teab, et aega möda, kos
aige iggitsema allab, ülle liig pallaw taggasi an-
nab ja aige isse kergitust tunneb. Pallaw tulli
sest, et iggi ennam fehfast middagi wöeraks läi-
nud weddelad ei sanud wälja wia. — Kui selle-
pärrast innimesed nõuks wöttaksid saggedaste külma-
weega omma fehha puhastada, siis jääks nende
terwis rikkumata. Soja weega pessemine ülle-
liiga pallawas saunas ei jõua ial sedda heat tehha,
sest et se, kes allati ennast soja weega pesses
külma wasto wägga ellaks lähheb ja omma nahka
ülleliga nõrgaks teeb. Selle läbbi tulleb jook-
ja-többi, mitmesuggune pea wallo, süggelised
ja muud nahha nuhtlused, nõnda kui nuhhu,
kõhha, kaela többi ja pallaw többi. — Kos
järwe ehk allikad liggimail juhtub, seäl peab in-
nimene sui otsa, kui wöimalik iggapäw ükskord
külma-wee sees omma fehha puhtaks pessema.
Talwisel ajal tuakse weike wanniga külma wet
tuppa ja pestakse sennega fehha tolmust ning
tahmast puhtaks. Üks nisuggune iggapäwane
fehha-puhastamine oiab meie ihho-terwit ja an-
nab meie fehvale rammu.

Jägo siis kõik arstirohho pruksimine üksnes
õppetud arstide ooleks, kes ni hästi fehha seädu-
sed kui arstimise rohhu rammu ärra tunnawad,
ja sedda teadwad: kos rohto wöib anda ja kos
sedda mitte ei wöi pruksida. Kõik rohhud, olgo
mis-suggused nemmad ial tahhawad mis õppimata
innimesed aigele sisse andwad, tewad terwisele,
suurt kahjo ja mõnnikord aigele surma. Ülleks
rohho-andmine ja terweks teggemine ni kerge am-

met, et iggamees selle asjaga forda saaks: siis ei olleks ial arsti ammeti õppimist ette wõetud, mis kudda targem rahwas teadwad mitto aastad turib, ja arstile ello otsani uut õppimist tarbeks teeb, kui temma omma seisust õigel wiisil täita tahhab.

Et nüüd rohho-andmine nisuggust süggawat õppetust tahhab, sellepärast olleks meie maa rahwale, kellele tännini weel ni wähe arsti ning arstmise rohtude abbi ossaks sanud, kõigest südamest sowida, et nemmad aiguse ajal ennemine külla kaewust ja allikast aigele abbi otsiksüd, kui et üht ja teist, mis rummal nõu heaks kidab, äddalisele akkaksüd sisseandma. — Sest kõik need rohhud, mis meie Maarahwas korra prugiks wõtnud, nõnda kui Kampwer, Terpentini-õlli, Judasit, Likwor ja teised sesuggused on ennamiste ilka seäl, kos neid prugitakse kahjo-teggijad. Agga külmmessi ei wõi ial kahjo sata. — Teineford tahhame pikkemalt sest asjast tähhentada.

10.

Sõjamehhe ommiko = laul lahingi ajal.

Päwakoit,

Walgustad kui surm mind wõit?

Pea saab trummi-heäl üüdma,

Siis pean ma noort ello jätma,

Ma ja mitto seltsimeest!

Wõtteltud,

Õlli lust jo lõppetud.

Eile uhke obbo seljas,

Tänna kuul ta läbbi lendas,
Omme tattab willo muld!

Oh kui pea
Kaub illo kujuga!
Olled uhke, et so palged
Punnased ning pima-walged?
Oh, kõi! lilled närtsiwad!

Ollewait,
Zummalale jägo wõit.
Sest ma tahhan kasko täita,
Ja kui peaksin inge eitma,
Surreb üks prist sõjjamees.

11.

Põdra- ehk nõmme-samblad.

Meie rahwale on mõnnes kirjatuükis juhhatamist antud, kudda põdra samblaid, kannel tuggew toido rammo sees, leiwa jätkuks wõitsid pruvida ja tulleb sellepärrast õigusega immeks panna, et lehwad innimesed seal paikades kos ennamieste iggal kewwadel nälg litumas ja wägga rohkeste nõmme samblaid kaswamas, weel sesuggust leiwa jätko ei olle pruvida ahtand. Selge leiwa sõjaid on meie maal wähe leida, surem ulk lissab agganatega leiba, ommetegi ei olle agganal mitte sedda wähematki rammojätko sees. Miks nisugused lehwad mitte, nõnda kui Some-maa rahwas põdrasamblaid leiwa sisse ei sõtku? Põdra-

samblal on nisammo kosutaw rammo, kui toido: wiljal sees; agga rahwas põlgab sedda piisofest waewa ja ei wiitsi süggisel ajal samblaid kokko fogguda. Agga kas parrem on nälga kannatada kui peatoitmise eest piisut waewa nähha? Kes tööd ei wiitsi tehha, se ei pea ka mitte söma. — Agga kerjamine ning weddelemine teiste uksede ees on mõnnele õlpsam, kui tõteggemine. Üks terwe ihholiikmedega kerjaja teotab innimese nimme, sedda Loja omma kujo järrele lonud. Ei prugi, Jummal olgo tännatud, meie maal weel legi nälga kannatada, kes tööd raskest ei panne; agga kes tööd wihtab, se peab õiguse polest nälga tundma.

Leiba wõib nõmme-samblast kahhel wiisil tehha. Eestimene kombe on nõnda: Nõmme-samblad pan: nakse weega ühhe sure pajja sees kema, kos neid paar tundi aega ni laua kedetakse kunni samblad yudro pehmiseks sawad ja kedomesi pooltarretand soolwee paksuseks lähheb; siis wallatakse pajjast leiwastjasse ja ripputakse nattoke ruffi jahho peäle, ja sõtkutakse kui taigen apnemas teisel päwal jahho sisse, nõnda kui pruuk on. Keetmisega laub wiha maggo nõmme samblast ärra. Teine kombe leiwateggemine on: Et nõmme-samblad esitels kema-weega wihasst puhtaks leotakse, siis kuiwama pannakse ja kui õige kuiwaks sanud, wes: kil eht kässt-kiuwil jahhuts jahwatakse. Neid jahho wõib wae järrel ruffi jahhuga polest seg: gada, eht kos lehwus suur on, ka kaks ossa sambla ja üks ossa ruffi jahho wõtta. Wiimsel wiisil tulleb 40 naela samblaid ja kaksümwend naela ruffi jahho leiwateggemiseks wõtta. Rõige

ennam tulleks kita, kui rahwas wisiks wõttasid, samblaid agganade assemel jubba enne jahwatamist wiljaga kokko seggada ja wekil ühhes koos jahwatada lasta. Kes sambla wihha maggo põlgab, se wõib enne jahwatamist üllemal juhhatatud kombel kewa weega wihha ärra wõtta, ehk nattofene sola leiwa-taigna sisse panna. Ugga õppib innimene peagi selle wihha maoga ärra, ja ei olle se wihha terwisele koggoniste kahjuks, waid peäle legi kasjüks arwata.

12.

Üks küsimine.

Kes wõib teadust anda, kos weel rahwa ulgas mõnningad wannad enne muistefed juttud ja reggewärsi luggud liikumas? Kes selle peäle Maa-rahwa kele ja kirja-koggodusele susõnnaga ehk kirja läbbi wõiks otsust anda, se teeniks ennesele targema rahwa tänno ja sadaks jädawad kasso.

13.

Koggemata nähha-samine.

Rootsi maal — jah! enne kui pikkemalt jutustame tulleb küsida: kost tee Rootsi lähheb? — Kui sinna, wennike! Tallinna saddamas südda suuwel lõuna ajal laewa peäle istud ja nõnda eddasi sõuad, et päike sul otse kulka paistab ja sinno pihta soendab: siis tohhid sa julgest iggahmehhega se peäle kibla lüa, et sinno tee-käif

põhja pole lähheb. Saad sa ülle Dlla taggasi
 watama, siis seisab sinno seija tagga wanna Tals
 liñ kõige majadega, müridega, tornidega, koddas
 nikkudega ja sarwilise-sajjadega: sinno ees läigib
 suur merri. Uega möda kaub rand liinaga sul
 silmist ja wimaks sa ei nä enam muud maa-
 poolt kui üht werstasammast ja se on siis wanna
 Dllewisti-kirriko torn. Wimaks kaub ka torn
 sinno silmist ja sa waene ei nä muud kui merd
 ja taewast, mis nago teine teiseaga kokko wauksid;
 kunni sa eddespiddi purjetates mõnne aja pärrast
 Some randa näggema akkad, mis otsekui üks
 wirotene wee pinnast üllestõuseb. Ugga kui sul
 Some-maal mingisuggust asja-ajamist, ehk kellegi
 wanna tuttawa jure sisse minnemist ei olle, waid
 sinna fireste Rootsi ruttad, siis pead sa kess-teel,
 se on, seäl, kos sa taewa ning wee wahhel otse-
 kui wee-puttukas ujjud, omma laewa õhto ehk
 päwawerimise poole käändma ja nüüd tüddimata
 otsekohhe eddasi purjetama kunni sul kallas wasto
 tulleb, siis saad sa — Rootsi randa. Ugga ärra
 mõtle et sinna ni kergel kombel senna saad, kui
 sedda siin luggesid! — Laewa wankumine ja las-
 nede tikumine ajab sind enne pöritama ja nõnda
 oksendama, et arwad kõik sissikonnad wälja min-
 newad, lialte kui sa weel enne sedda merrel ei
 olle käinud. Roh, olgo sennega kuida tahhes:
 sinna oskad nüüd teed Rootsi-maale miina, mis
 sa õnreks wõid kita, sest et merre peäl ei kulla
 egga kõrtsi olle leida, kost sa teed wõiksid küsida.

Rootsi-maal leitakse paljogi sähherdusi koh-
 tasid, kost rauda ja mõnda muud tarwilist asja
 süggawast maa põhjast wälja kaewatakse, ja mäed,
 mis nimmetud andeid ommas sissikondades war-
 jawad, kutsutakse mäe-wärgiks, nõnda kui

neid innimesi, kes nisuggust rasket tööd maa al
tevad, mäe = r a h w a k s ning mäe = meh h i k s
nimmetakse. Jaluni (loe Baluni) liinas Rootsi
maal, wöttis jubba ennam kui kahheksakümne
aasta eest üks noor mäe = mees omma kihlatud
priske prudi (mõrõja) käest kinni ja ütles: „Näd-
dal pärrast Pärtli päwa saab meie armastus
pühha kirriko = õnnistamise läbbi iggawest ühhen-
datud. Siis saab meist abbiello mees ja naene
ja meie soetame aega möda üht weiket perrist pes-
sakest ommale peawarjusk.“ — „Ja rahho ning
armastus wötwad seäl sees asfuda“ — kostis
kenna pruut lahke naeratamisega, „sest sinna olled
mo ainuke ning kõigesurem warrandus; ilma sin-
nota lähheksin ma ennemine aua = rüppesse ingama,
kui et ma üksi koskil maa peäl peaksin ellama.“ —
Agga kui neid nädal enne Pärtli = päwa kirriko
õppetaja teistkorda mahha kulutas: Dns nüüd
kellegil middagi nende abbiello wasto räs-
kimist, se tehko sedda aegsast, ja olgo
pärrast wait“ seäl jäwitas ennast wanna
surm. — Sest kui teisel ommikul noor = mees
mustas mäemehhe = rides (mäemehhel on surma-
üllikond allati ümber) prudi ukse eest möda läks,
seäl ta koppotas kül weel ükskord sõrmega afna
külge ja ütles lahkest neiole: „Terre ommikust,“
agga ei ial ennam: Terre õhtust. Temma ei
tulnud milalgi ennam mäe = wärgist taggasi, ja pruut
olli ilmaaego selsammal ommikul üht musta rät-
tikut punnase sõrwadega pallistanud, mis pulma-
päwal pejole kaele = rätitikus pididi sama, ja kui
tedda ennam taggasi ei tulnud, panni tüttarlaps
rätitikut kirsto paigale, nuttis kaua aega süddamest
leinades peigmehhe järrel, ja ei unnuetanud tedda
ial melest ärra. — Wahhe ajal rikkus üks suur

lange maa-wärrisemine Portugali maal Eissaboni liina ärra, ja Saksaa maal furnas seitse aastane sõjja-kärrin rahwast mitmel kombel, Wenne-maal surri õnnis Keisri praua Elisabet ärra, temma järgmine rigi-pärrija, suur Keisri praua Katarina wallitses kolmkümmend-nelli aastad, allamadele õnne saates ja läks ka mulda; temma poeg ning järreltullija Keisri-herra Paul olli ka jubba furnud ja õnnis Keisri-herra Aleksander mõnda aastad Wenne-rigi ülle eldeste wallitsenud; Tartu linn olli ärrapõllenud, peäle sedda jälle uhkemast üllesehitatud ja senna suurt Uniwersitedi-kooli seatud; ja Wõrro linn, mis mõnne aasta eest olli rajatud, näitis ka jubba majasid, kirrikuid ja koddanikkusid, ja Rootsi kuningas Gustaw olli Some maad omma kätte wõitnud, ja otsata pik Prantsuse sõjja-mässamine jubba mõnda aastad liikunud, — Napoleon Bonaparte olli Keisriks tõusnud ja paljo maid omma kätte wõitnud, ja tallomehhed külawasid ning leikawad. Mõlder jahwatas ja seppad taggusid ja mäemehhed kaewasid rauda ja mõnda muud tullusad Metalli ommast maa-allusist töökoddadest wälja. Agga juhtus kui Waluni liina mäemehhed 1809mal aastal paar päwa enne wai pärrast Jaani-päwa süggawas maa põhjas kahhe õensaks uritud kopa wahheseina läbbi kaewasid, rohkest kolmsadda künart maa-pinna al, et nemmad seäl kiwwi-prüggi ja wäwli wee seest üht nore mehhe furnut kehha wälja kaewasid, mis raud ja wäwli weega üsna turbunud, agga muido weel pendimata ja alles nõnda mondamata olli, et temma silmnäggo ja wannus weel selgest tunnetaw, otsego olleks ta wast ühhe tunni eest furnud ehk raske töö jures pissut maggama uinunud.

Agga kui furnut maa pöbjast ülleswinnati ja kõige rahwale nähtawaks raami peäle tõsteti, seal ei tunnud ükski tedda egga olnud keddagi leida, kes temma willetsufest olleks teadnud middagi räkida; sest isä ja emma, suggulased ja tuttawad, kes temmal olnud, ingasid kõik jubba ammust aega willus aua fängis. Nõnda tulli aega möda rahwast iggalt poolt kokko furnut watama, kuni wimaks ka, kui päife jubba werimas olli, selle ennemuistese mäemehhe kihlatud pruut senna jõudis, kelle peigmees ühhel päwal süggawasse mäewärgi kopasse alla olli läinud ja kost tedda enam taggasi ei tulnud. Alli peaga ning wannusest küra ja kokko rõhnutud tuddike ronnis kargo tugge naal senna ja tunnistas seddamaid omma peigmeest; ja enam rõemolikkul melelikumisel kui süddame abhastuses langes ta armsa furno peäle kummuli ja läks hea tüf aega enne kui wanna raut kanges süddame liikumisesse jälle toibuma akkas; wimaks ütles ta: „Se on minno kihlatud peigmees, kedda ma wiiskümmend aastad tagga ollen leinanud, ja kedda mulle Jummal weel üksford enne minno furma nähha annab. Näddal enne pulmapäwa läks temma mäewärki maa alla tööle, kost ta enam taggasi ei tulnud.“ Seal läksid kõikidel kuuljadel ja ümberseiswal watajadel süddamed fullaks, kurbtuse heäl ning silmapisjarad tõusid iggalt poolt kedda nähhes, kuida ennemuistene pruut ärranärtsind, kokkokrömpsund ja jõuta wannuse koorma al waewalt ronnis, agga peigmees alles noruse priksusel otsego üks inimene kes maggama uinunud nende ees pikkali maas olli, ja kuida neppo truis süddames weel wiekümmne aasta pärrast nore põlwe armastus üllesärkas; agga ei tõmbanud peigmees enam omma suud

naerole, egga teinud silma lahti watamisele, waid waitne surmarahho ingas temma peäl. Wimaaks lastis prudi-tuddike tedda omma kambrisse kanda, sest et temma ta ainuke ommane siin maa peäl weel olli, kes tedda õigust möda wõis pärrida. Teisel päwal, kui aud kirriko-aedas olli walmis-tatud ja mäemehhed furnut matma tullid, teggi wanna raugake omma kirsto lahti, wöttis musta punnase sõrwaga rättikut wälja, siddus sedda sur-nule kaela ümber, ja satis tedda siis — isse püh-hapawases üllikonnas auale, otsego olleks se nende pulma- ja ei mitte peigmehhe matmise-päw olnud. Kui nüüd noormees auda sai pandud, ütles alli-peaga pruut: „Magga nüüd rahholist weel, ärra lasse aega iggawaks miina. Mul on weel piisut tallitamist, kül ma tullen siis ürikese aja pärrast jälle sinno jure ja ürikese aja pärrast atkab päike meile ueste koitma. — Mis maa-põhhi üksford taggasi on annud, egga ta sedda teistfordagi ennam ei akka finnipiddama,“ ütles wanna tuddike, kui temma aualt ärramiines weel üksford ülle õlla taggasi watas.

14.

Laste õn ja laste=kaawatamine.

„Laste need lapsokesed miino jure tulla ja ärge keelge neid mitte, sest nisugguste pärralt on Sum-mala-riik!“ ütles meie Dnisteggija, ja: „Kes jõuaks täielikkul kombel lapsepõlwe küllaldustest räkida?“ ütles üks fulus mees meie päiwil. Seks olleme ka meie ette wõtnud, lahkeid ning tõssiid sõnno lastele ja wannemile räkida.

Wõistlikkud, wisakad, priisked ja terwe kehaga

lapsed, kes issekeskis arhastades teine teisega män-
givad, wallatust põlgavad ja keelmist kuulwad,
on iggaühhele, isseärranis wannematele rõemuks;
sest head lapsed on kõige surem ajalik warrandus.
Sedda tundes peawad wannemad ühtepuhko mele-
tulletama, et Jummal neilt üksford saab tagga-
nõudma: mil kombel nemmad oma lapsi on kas-
watanud? Mitto üllekätte läinud loom saab wiim-
sel päwal wannemade inge peäle kaebama, nõnda
kui siin ajalikkus kohtus jubba mõnni kurjateggija
isä ja emma peäle süüt weritab, kes parremat
kaswatamise oolt lapse põlwel temma eest ei olle
pidanud. Nõnda juhtus üksford luggo wõeral
maal ühhe wargaga, kes weel enne kui tedda affati
wõlla podama omma emma immustas nähha
sada. Temma emma kutsuti senna. Poeg teggi
otsekui olleks tahtnud emmale jummalaga jättes
suud anda, agga sure wihhaga ammustas ta
wanna-mori kõrwa peast ärra, üteldes: se on
sulle palgaks selle eest et lastsid mind lapsepõlwel
ulka miina. — — Kes mõistlikul kombel omma
lapsi tahhab kaswatada, se ei tohhi üksnes witsaga
wallitseda, waid peab mõnnusa sõnnadega ja isse-
ennese wisaka ellokombe läbbi omma lapsi juhha-
tama. Isälik tarkus ja emmalik eldus on kõige
mõnnusamad lapse õppetajad! Kes omma last
ühtepuhko witsaga nuhtleb ja ähwardamisega eh-
matab, ei se ial head last ei leia. Witsa-irmu-
tamine — ütles üks mõistlik inimene — turigo-
nikaua kui laps alles mõistmata on; agga kui
laps jubba mõistlikuks sanud, siis peab üksnes
mõnnus sõnna ning tark maenitsemine last juhha-
tama. Kos wannemad igga tühja asja witsaga
diendawad, seäl lapsed ennamieste issekeskis ühte-
puhko riidlewad, mäsfawad ja karropiddi kiskuwad,

ja sedda norel põlvel õppitud ammetid mehbe eal kõrtsudes eddasi ajawad. Iffa langeb siis sü teie peäle taggasi, wannemad! sest et teie ooletuse läbbi laste süddamed arrimata jäiwad. Õppetage ommad lapsed maast maddalast Jummalat tundma, kaswatage neid kristlikkul kombel ja olge neile wagga ellowisiga iggas kohhas õppetuse märgiks: siis kaswawad teie lapsed mõislikkuls innimeseks, kes ello otsani teile tänno andwad ja wimaks teie põrmo weel auu rünka al õnnistawad. — Üks lapse südda on pehme kui mee: wahha, sepär: rast wõib tedda iggapiddi painutada ja julgest lota, et igga hea seeme, mis norel eal süddamesse sai külwatud, ello otsani fenna asset jääb. Ugga kus lapsed wannemadest ial muud ei näe egga kule kui üsna kurja, kuis wõiwad nemmad seäl middagi parremad õppida? Kus issa üks jodit, warras eht prassija, ja emma kõiksuggo alwa kombeid täis on, mis suggust õppetuse märki nende ellust seäl lastele tulleb? Kui Jummalat sõnna walguis üht maja ei olle täitnud, seäl ellab üsna pattu pimmedus ja lapsed jäiwad kõige kristlikko kombega wõderaks. Kes noort puud aegsaste ei akka painutama, egga se wannast puust ial ennam jäggo ei sa; noor põlli on üks külwi aeg, kos kõik head seemned süddame põldo mahha külwatasse, mis tulleswal ajal leikust peawad andma. Jättad sa kewwade põldo arrimata, siis on süggise tühjus käes. Laste omma lapsed kõige jõuu ja olega norel põlvel õppida, näidake neile allati teed kenna ello kombega, ja nomige neid allati Jummalat sõnna maenitsusega, siis sawad nemmad täielikkuls risti:innimeseks, kes jubba süin ajalikkus ja ükskord seäl tulleswal ilmas rohkest õnne leidwad.

See sõnna, kurri tõ

Ühhes küllas wöeral maal juhtus üks nõukas tallomees põllul omma külla kolmeistriga kokko ja küsis: „Kas arwate sedda weel praego tões, Kolmeister, mis teie eile kolis meie lastele ollete õppetanud: kui sind keddagit parrema pole palge peäle lööb, sellele põra ka teine palge ette?“ Kolmeister kostis: „Ei jõua minna seält jurest middagit ärrawõtta ehk senna jure lissada. Nõnda se sab üllespandud pühhas kirjas. Nüüd andis tallomees temmale ühhe kõrwalopsi ja teise weel mõnnusamine, sest et temmal ammust sadik jubba falla wihha kolmeistri wasto süddames põlles. Sel silmapilgul sõitis mõisa pärris-herra omma sullasega ratsul ülle külla wälja ja juhtus ritlejaid näggema. Herra ütles sullasele: „Wata ommetegi Jofep, mis ritlemist neil meestel teine teisega on?“ Kui Jofep senna jõudis, andis kolmeister, kes üks tuggewa kehaga mees olli, tallomehhele kõrwalopsid taggasi ja ütles: „Ka seisab üllespandud: Misfugguse mõeduga teie mõedate, sellega peab teile jälle sama kätte mõedetud. Üks kuhjaga täidetud ja ülle sõrwa jooksew mõet peab teie rüppesse sama wallatud;“ ja wiimse salmile tõendusseks lissas ta weel ennam pool tosinad kõrwalopsusid jure, nõnda et tallomehhe silmist tulluke wälja kargas. Kui Jofep herra jure taggasi jõudis, ütles ta: „Ei olle neil mõllemil seäl mingisuggust tüllitsemist egga rido, aus herra, waid nemmad selletawad teine teisele pühha kirja ärra.“

Õppi sellest, et ükski ei tohhi pühha kirja

alkata selletama, kui need kes selle asja peäle on
 õppinud ja kes kõik kirjatuksid põhjani on läbbi
 katsunud, muido tulleb ikka rummalus välja. —
 Herra laskis tallomeest weel selsammal õhtul puri
 panna ja seal terve nädala päwad leiwakorofesi
 närida ja wet jua; agga kolmeistrid, kellel ennam
 mõistust ja suremad auandmist Piibli-ramato
 wasto õiguse polest olleks piddanud ollema, lük-
 kati ammetist lahti ja sadeti kewwadel omma teed
 minnema.

16.

Pühapäewa mõtted.

Ümmikul.

Kedda päike, kuu ning tähhed kiitwad,
 Kedda ingli kannel auustab,
 Kedda minno südda rõemo päwal,
 Mi kui murren, Jõsaks nimmetab;
 Wäggew Waim, kes täidab kõik maa-ilmad,
 Kedda palwe kutsub Jummalaks,
 Kedda ükski tarkus ei wõi ärramõista,
 Kedda ust meil' annud tuttawaks;
 Kule mind So kallil auu päwal,
 Sinno rahho on mul süddames,
 Kule minno palwet koido-tunnil,
 Elde Jõsa, taewa auu sees.
 Jõsand Jummal, lass' mind armo leida,
 Kui mo südda armastuses keeb,
 Armo, kui ma nõdral kombel rāgin,
 Sinno film mo mõtted ärra näeb.
 Lodi meid siin eksituse brjaks?
 Aita tõe-rigi priusel!
 Tohip rummalus siin teed meil katta?
 Ringi taewa walgust ingedel!

Wõib Ilm pattus õnnelikuks sada?
 Digus olgo meie õnnistus!
 Kas saab südda üllekohtult palka?
 Meie õn on wagga tunnistus!
 Kõemo leidko kõik head innimesed,
 Rahho olgo Ilma pärrandus!
 Worus olgo innimestel kroniks,
 Pühhaks paigaks neile armastus!
 Pimme eksitus tõi Ilmal' rido —
 Kõige surem pat on kaddedus;
 Templides ning süddamedes olgo
 Armastus, usk, lotus, kannatus!
 Ingamine, pühha rahho lehhib,
 Sinno au kõik Lomus pühhitseb.
 Kellad üidwad. Millijonid tõttwad
 Palwes kummardama templisse.
 Õnnista; Sa tunned nende inged,
 Zuhhata neid hea järgile.
 Nende laulud sago inge ohwrisk;
 Nende tõutus olgo puhhas meel.
 Wii kõik rahwas, kes weel seis'wad õues
 Sinno tõssiduse-templisse.
 Ja kui wiimne tunnik meid kutsub,
 Jõsand, siis meid kõiki õnsaks te!

S h t u l.

Kida omma Lojad, minno südda,
 Ärra unnusta, mis Ta sul teind.
 Jõsand, Sinno maa on warjo kattes,
 Agga taewas on mul lahti läind.
 Kelle silmad jõudwad ärra nähha,
 Kus on Sinno wiimse Ilma pail?
 Kus So Lomus ja kõik täius lõppeb,

Kus kõik ello ja kõik rõdem on wait?
Dtsata on Sinno riik ja lomad,
Sinno Lomus minno silma ees;
Suur Sa olled armastuse Jummal,
Ennam, kui ma märkan põrmo sees.
Rahho langeb Sinno pilwest mahha,
Pühhitsedes seisab kõik maa:ilm,
Taewas põlleb kõige tähtedega,
Kõigis paistab Sinno armo film.
Tänno, Jõsa Sul, kes ilma:ellus
Meil annud taewa walguse, —
Ühhe koido, mis wiib rahho paika,
Lahkelt waitse aua rünkale.
Ühhe sõbra, kes siin pattust tröestib,
Armastades wagga ommaks jääb;
Ühhe ingli, kes meil surmawodil
Waimul näitab walget koddoteed.
Dtsa löpp'wad selle ello murred,
Rahho lehib tähhe:troni peält,
Ja mo südda tunneb pühhal tunnil
Rõemsat taewa kutsumise heält. —
Sinno seäduš walgustab mo inge,
Kerge on so ilke, eldlane;
Rõemsalt kuleb mõislik Sinno heäle
Kui ta eksind tee peält kõrwale.
Lahkelt kõllab Sinno heäl meil kõrgelt
Kui me' omma kõbhust unnustand;
Jesüs nomib: olge täielised,
Sage heaks, kui teie Jõsa ont.
Jõsa, armas Jõsa, kui Sind tenin,
Armastades Sulle ommaks jään,
Teiste innimeste kasso nõuan,
Siis ma ülsford taewa:riiki nään.
Wata! maa:pind kõsputab kõik iddud,
Walmiskombe temma järgil kääb,

ArM 2232

